

De Vlaamse socialisten: het gestage afdrijven

► *Koen Dille*

Politici plegen een nogal afstandelijke relatie met hun ideeëngoed te onderhouden. Zelden refereren ze ernaar. Een ideologie lijkt meer op een soort retorisch erfgoed. Je hoort er in een tv-interview of een vrije tribune naar te verwijzen. Ideologie komt voornamelijk aan bod tijdens de collectieve celebratie van een verkiezingsshow. Daar zal de partijnestor in een vibrerende slottoespraak het gehoor in opperste vervoering brengen met te herinneren aan de eeuwige waarden van de ideologie. Dat is het moment dat sociaal-democraten als één man opveren om met geheven linkervuist de Internationale te zingen ... of te murmelen. Maar juist daaruit blijkt dat de partij-ideologie meer is dan versleten retoriek. Een partij kan niet zonder ideologie. Het is de ideologie die, los van het compromis en het manoeuvre, over het politieke geploeter van de dag heen, de band smeedt en de samenhang bewaart tussen de leiding, de militanten en de kiezers. De ideologie kan niet anders dan afkleuren op het discours van een politicus. Impliciet zit de ideologie in alles waar een partij voor opkomt. Ideologie is zowel een kompas als een vlag, hoezeer partijen ook nalaten die in het oog te houden. De ideologie bepaalt het imago van een partij.

Zo komt het dat er spanningen optreden als de afwijking te groot wordt tussen de politieke praktijk van een partij en de ideologie zoals ze door die partij wordt beleden of door het publiek wordt gepercipieerd. Vanzelfsprekend kunnen er problemen rijzen als veranderingen in de samenleving van dusdanige aard zijn dat de ideologie er geen antwoord meer op heeft. Een ideologie hoeft dan ook niet in stenen tafelen te zijn gebeiteld.

Het punt is echter wel te weten waarom een partij haar ideologie aanpast. Is het om nauwer bij de maatschappelijke realiteit aan te sluiten? Of wil ze met een nieuwe inschatting van de maatschappelijke realiteit in de gunst komen van een ruimer publiek? Zoekt ze zich een positie te verwerven aan de goede kant van de machtsverhoudingen?

Het is in het licht van dat soort van overwegingen dat we willen proberen om de evolutie na te gaan van de ideologie van de Vlaamse sociaal-democraten.

De prehistorie

In 1974 besloot de BSP een ideologisch congres te houden. In naam was de BSP toen weliswaar nog een unitaire partij, maar in haar schoot bestonden toen toch al een vrij zelfstandige Vlaamse en dito Franstalige vleugel, met elk een eigen voorzitter. Officieel baseerden de Belgische socialisten zich qua ideologie nog altijd op het Charter van Quaregnon uit 1894. Hoewel dat charter wat betreft de methoden die het voorstond om aan de macht te komen, resoluut reformistisch was, verkondigde het op inhoudelijk vlak duidelijk een collectivistisch, proudhoniaans en marxistisch socialisme. Wel had de Belgische Werkliedenpartij, waarvan de BSP de naoorlogse erfgenaam was, zich in de jaren dertig achter haar grote ideoloog Hendrik De Man geschaard. De Man was nochtans allesbehalve een marxist. Hij stond ook een uitgesproken autoritair socialisme voor en bepleitte ruime bevoegdheden voor de staat¹. Om evidente redenen banden de Belgische socialisten elke referentie aan De Man en diens ideologische erfenis,

tijdens hun eerste naoorlogse congres in 1945, waar ze zich opnieuw uitspraken voor het charter van Quaregnon. Waarom vonden de Belgische socialisten het in 1974 dan nodig om hun ideologie opnieuw uit te schrijven?

Dertig jaar waren er in 1974 voorbijgegaan sinds de Bevrijding en de herneming van het politieke leven. Van die dertig jaar hadden de Belgische socialisten er gedurende twintig deelgenomen aan de macht. Een aantal keren hadden ze zelfs de eerste minister geleverd. Pas nog in januari 1974 had de regering van de Waalse socialist Edmond Leburton ontslag genomen, toevallig in verband met een onenigheid rond plannen voor een staats-oliemaatschappij IBRAMCO, waar de socialisten veel politieke energie in hadden geïnvesteerd. Daarop had de CVP-er Leo Tindemans met de liberalen zijn eerste regering gevormd en de socialisten dus naar de oppositie verwezen. Twintig jaar deelname aan de macht hadden van de BSP een partij gemaakt die meeregeren vanzelfsprekend was gaan vinden.

Tussen 1919 en 1940 hadden de socialisten ook al in totaal acht jaar aan regeringen deel genomen, maar het verschil met de naoorlogse jaren was duidelijk. Vanaf 1945 beleefde het land een ongekende economische boom. Dat leverde de overheid uiteraard uitzonderlijke fiscale inkomsten op, wat de overtuiging voedde dat de openbare machten ongebreideld konden lenen². Voor zowel de politici als het publiek stond het vast dat je maar voldoende en juiste maatregelen hoefde te nemen om de samenleving om te bouwen tot een welvaartsstaat. De socialistische politici vonden dat zij daarin een uitverkoren rol hadden te spelen. Daarbovenop kwam ook nog eens een toevloed aan vreemd kapitaal. Een manna van buitenlandse investeringen daalde neer over Vlaanderen en de Brusselse regio, wat natuurlijk ook de werkgelegenheid deed boomen. Met een kapitalisme dat zo gul bleek, wilden veel socialistische leiders zich graag verzoenen, zeker als ze daarbij als minister mee het stuur mochten vasthouden. Henri Simonet, in die tijd een invloedrijk socialistisch politicus, had zich zelfs in de Raad van Bestuur van een Duitse multinational laten benoemen. Het moet wel gezegd worden dat zijn partij zoiets een brug te ver vond. "Het kostte zelfs enige moeite hem ervan te overtuigen er zich uit terug te trekken. In 1980 verdedigde hij nog openlijk de belangen van die multinational."³ Dat nam echter niet weg

dat in het spoor van Simonet heel wat BSP-kopstukken vonden, en dat ook luid verkondigden, dat het hoog tijd was geworden om het stoffig bevonden imago van de partij wat op te frissen. De samenleving was veranderd. Het kapitalisme had een menselijk gezicht gekregen. En ... als de BSP zich in het peloton wilde handhaven⁴ en ministers wilde blijven leveren, moest ze dringend haar taal aan de nieuwe tijden aanpassen. In hun publicaties pleitten Brusselse socialisten zoals de al genoemde Henri Simonet en ook Henri Janne, beiden hoogleraar aan de ULB, voor een 'modern socialisme'. Nogal wat Vlaamse socialisten, zoals Willy Claes, op dertig jaar al minister van economische zaken in de pas afgetreden regering van Leburton, en Wim Geldolf, toen een jonge en ambitieuze Antwerpse volksvertegenwoordiger, waren gecharmeerd door dit 'moderne socialisme'. Overigens had een andere voormalige minister van economische zaken, de Vlaamse socialist Antoon Spinoy, vader van de Nationale Investeringsmaatschappij en van het Kolendirectorium, al vanaf de jaren zestig de richting gewezen van dit moderne kapitalismevriendelijke 'beleidssocialisme'.

Het ideologisch congres van 1974

Dat ideologisch congres verliep echter niet zoals de initiatiefnemers het zich hadden voorgesteld. Simonet had een "schets van een ideologische boodschap" opgesteld, die de BSP moest integreren in het neokapitalisme. Die schets ontmoette sterke weerstand, onder meer bij de basis in Wallonië, met vooral André Cools, Ernest Glinne en Jacques Yerna in de eerste gelederen. Maar ook heel wat Vlaamse socialisten moesten niets van Simonets boodschap weten. Vooral de Jongsocialisten en de marxistische tendens rond het weekblad *Links* roerden zich. *Links* en de Jongsocialisten publiceerden een *Roodboek*⁵ met vijftig pagina's alternatieve voorstellen. Wat niemand had verwacht gebeurde: het congres verwierp het document van Simonet en keurde een nieuw document, *Socialisme Nu*⁶ goed. Daarin verklaarde de BSP dat ze "sterk gehecht (bleef) aan de voortzetting van de socialistische actie en aan de Socialistische Internationale, in de geest van de grote beginselen zoals die in het bijzonder geformuleerd zijn in het Charter van Quaregnon ..."

Socialisme nu schetst zonder omhaal het beeld van een uitgesproken antikapitalistische socialistische

partij. Op pagina 22 noemt die partij zich zelfs "daadwerkelijk revolutionair". De realisatie van het socialisme "brengt natuurlijk de verdwijning mede van het kapitalistisch stelsel, dat de maatschappij in twee noodzakelijk vijandige klassen verdeelt ..." "De werkers kunnen hun volkomen vrijmaking maar verwachten van de afschaffing der klassen en van een grondige hervorming van de maatschappij." Wat verder moet het kapitalisme omgevormd worden in een "collectivistisch stelsel" en heeft men het over een "klasse-loze maatschappij". Over dat kapitalisme wordt gezegd dat het "blijft (...) gebaseerd op uitbuiting" en "De Socialistische Partij weigert zich te integreren in de huidige maatschappij." "Economische democratie houdt in dat structuurhervormingen tot stand komen, gesteund op drie beginselen: socialisatie, planning en zelfbeheer." De BSP komt op voor "sociale democratie" wat betekent dat men "de maatschappelijke structuren (wil) bevrijden uit de greep van de winst". Het hoofdstuk Culturele democratie vermeldt dat de "Socialisten wensen dat een opvoeding die nu hoofdzakelijk steunt op concurrentie en individualisme, vervangen wordt door een opvoeding die groepsgeest en verantwoordelijkheidszin als basis heeft." Het hoofdstuk "Het internationaal socialisme" verklaart dat het Socialisme "in wezen antimilitaristisch" is. In het hoofdstuk "De socialistische strijd" leest men: "De Socialistische Partij heeft het beheer van het kapitalistisch stelsel niet als roeping."

Zo zou je nog lang kunnen doorgaan met citeren. Laten we echter eindigen met een heel merkwaardig citaat, merkwaardig tenminste voor wie enigszins vertrouwd is met de omgangsvormen en menselijke verhoudingen die in die tijd en nog lang daarna onder de kameraden heersten: "De geloofwaardigheid van de Socialistische Partij is afhankelijk van de mate waarin ze reeds een voorafbeelding is van de maatschappij waaraan ze gestalte wil geven en dus ook van de individuele

houding van haar mandatarissen en haar militanten wier dagelijkse actie onder alle omstandigheden moet ingegeven worden door de wezenlijke beginselen van het Socialisme." In elk geval, de socialisten van toen wonden er geen doekjes om, een kat noemde men een kat.

Onmiddellijk na het ideologisch congres droeg het hoofdartikel van Links (23 november 1974)

*"De geloofwaardigheid van de
Socialistische Partij is afhankelijk van de
mate waarin ze reeds een voorafbeelding
is van de maatschappij waaraan ze
gestalte wil geven en dus ook van de
individuele houding van haar
mandatarissen en haar militanten wier
dagelijkse actie onder alle
omstandigheden moet ingegeven worden
door de wezenlijke beginselen van het
Socialisme."*

als titel: "Eindelijk: Socialistisch perspectief! Perspectief! Inderdaad. Bij Links gaf men er zich goed rekenschap van dat een goedgekeurde congresstekst vol met ronkende zinnen en monieke intenties geen waarborg was dat de partij nu op een nieuw spoor stond. Hij had nu wel een klinkende nederlaag geleden, maar "Toch bleef en blijft Henri Simonet, sedertdien herhaaldelijk minister, ook na het congres pleiten voor een verdienstelijk ondernemersrisico in neokapitalistische trant."7 Niet te verwonderen dat Simonet in 1983, op het einde

van zijn politieke carrière, de PSB verlaat voor de liberalen van de toenmalige PRL.

De crisis van de jaren '70

Wat men toen niet echt door had, was dat de gouden jaren van economische groei stilaan achter de rug waren. Het is hier niet de plaats om diep in te gaan op oorzaken van de economische crisis. Toch past het om eraan te herinneren dat tegen het einde van de jaren zestig er al financiële, monetaire en economische problemen in de lucht hingen. De oorlog in Vietnam had om te beginnen de geloofwaardigheid en dus ook de stabiliteit van de dollar flink aangetast. Het gevolg was dat het hele internationale betalingsstelsel van Bretton-Woods op de helling kwam te staan. Deze monetaire en economische instabiliteit had in de hele wereld en dus ook in België de inflatie aangewakkerd. Wat toen een onverwachte schok leek maar in feite helemaal in de lijn van de te verwachten evolutie lag, was dat de OPEC-landen in 1974

plots de olieprijs verviervoudigden. Ze wilden daarmee de depreciatie van de dollar compenseren maar ook in één klap de groep van olieproducerende landen als een belangrijke speler op het geopolitieke schaakbord zetten.

Pas nadien is het duidelijk geworden dat het dit keer niet zomaar om een klassieke economische vertraging ging, een tijdelijke zwakte die te wijten zou geweest zijn aan een hapering van de conjunctuur. Het hele sociale en economische systeem, "ons" Europees model begon tekenen van metaalmoeheid te vertonen. Gedurende zo'n dertig jaar had ons systeem verkeerd in een toestand van een wankel sociaal evenwicht, dat steunde op het permanent overleg tussen vakbonden en werkgevers. Dat systeem dankte zijn betrekkelijke stabiliteit in belangrijke mate aan de zeer actieve inneming op alle niveaus van de overheid, wat helemaal paste in de toen heersende keynesiaanse opvattingen. Immers, de staat voedde en

ondersteunde voortdurend de economische groei door zowel de privé-investeringen een meer dan gulle hand toe te steken als door zelf het land dicht te betonneren met eigen investeringen. En als de economie ook maar eventjes begon te sputteren keek men op geen miljard om de motor weer op zijn toerental te krijgen. Men leefde in de euforie dat dit groeiemodel een eeuwigdurende verworvenheid was, tenminste als men maar de regels van het spel bleef respecteren. Die regels waren van een zeldzame eenvoud. Je moest er alleen voor zorgen het BBP, dat haast om de tien jaar verdubbelde⁸, goed te verdelen over de investeerders en nog eens minstens zo ruim onder de aandeelhouders en beleggers, waarbij je wel hoorde te zien dat ook de loontrekkers regelmatig en substantieel met verhogingen en sociale voordelen te vriend werden gehouden. Maar met de magische formule van Keynes kon dat geen probleem zijn. De vloedgolf aan investeringen – met echt of gecreëerd geld, het deed er allemaal niet toe – genereerde vanzelf een BBP, dat elk jaar groter werd en dat op zijn beurt onvermijdelijk een oogst aan fiscale ontvangsten waarborgde. Dat sterkte onze politici in de overtuiging dat ze de mensen levenslang allerlei leuke dingen konden bezorgen, in de eerste plaats een steeds maar socialere en zekerdere sociale zekerheid en in de tweede plaats arbeidsplaatsen. Dat laatste gebeur-

de ondermeer door de werkloosheid te verbergen achter een toenemende openbare tewerkstelling. In het geïndustrialiseerde Westen was men de overtuiging toegedaan dat de klassenstrijd tot het verleden behoorde. In de plaats was er een haast idyllisch overleg tussen de overheid, de werkgevers en de vakbonden gekomen. Het conflict arbeid versus kapitaal was vervangen door een harmonische verstandhouding tussen keurige heren en een zeldzame dame die stilaan sociale partners waren gaan heten.

En kijk, na dertig jaar brak de betovering. We schrokken wakker en merkten dat het systeem almaar dieper in de stagnatie en de inflatie aan het wegzakken was. De overheid keek aan tegen een gigantische schuldenberg die zichzelf scheen te voeden.⁹ Stilaan begon men in te zien dat de crisis de grondslagen van het mooie bouwwerk had weggespoeld. Alles nam ook opnieuw

zijn oude plaats in. De machtsverhoudingen sloegen opnieuw om in het voordeel van de aanhangers van de vrije markt en de harde concurrentie, kortom de bezitters en manipulatoren van grote en nog grotere kapitalen kwamen weer aan bod. De sociale elite die gedurende dertig jaar, waarschijnlijk zeer tegen haar zin, met de vakbonden en overheid rekening had moeten houden, maakte zich op om weerwraak te nemen. We stonden aan het begin van een nieuwe liberale ijstijd.

Maar zover was de BSP-leiding nog niet. De gouden jaren zestig van het vriendelijk ogende kapitalisme hadden haar in slaap gewiegd. In de BSP was men tot de conclusie gekomen dat alle heil lag in samenwerking met een dergelijk systeem. Dat het ze op het ideologisch congres in 1974 niet gelukt was om dat standpunt door te drukken, kwam omdat ze de weerstand en de oude socialistische reflexen van de basis onderschat hadden. Maar kom, tenslotte ging het toch maar om een ideologisch congres. Op Een Mei bleef men de Internationale zingen en verder zou men wel zien. Tijdens het laatste kwart van de twintigste eeuw, toen het vrijemarktkapitalisme dus met volle kracht opnieuw op kwam zetten, geraakte de sociaal-democratie helemaal in de ban van het systeem. Het leek wel of de krachten die er in 1974 nog in slaagden om toch minstens de ideo-

*We stonden aan het begin van
een nieuwe liberale ijstijd.*

logie veilig te stellen, van dan af totaal opgebruikt waren.

1979: de scheiding

De *entente cordiale* tussen arbeid en kapitaal was nu volop bezig plaats te maken voor een mededogenloos neoliberalisme. Ondertussen was de BSP opgesplitst in twee autonome partijen (1978). Van nu af aan moesten de Vlaamse socialisten het op hun eentje klaren. Alleen moesten ze de conservatieve krachten in Vlaanderen het hoofd bieden. De CVP, die al in 1968 haar Franstalige vleugel had afgestoten, hoewel al in volle neergang, haalde toen toch nog zowat 44% van de stemmen. Ook de liberale PVV had gebroken met de Franstalige liberalen. Zij was toen al goed voor 17%. En binnen de Volksunie domineerden nog altijd de conservatieve krachten. Weliswaar was die partij toen net aan haar electorale afgang begonnen, maar toch haalde ze nog 11,4%. Voor de Vlaamse sociaal-democraten betekende dat dus een alles-behalve comfortabele situatie. In 1978 konden ze nog maar rekenen op 21,4% van de Vlaamse kiezers, daar waar ze in 1961 met 29,7% hun mooiste resultaat ooit hadden behaald. Met uitzondering van 1968 hadden ze bij elke verkiezing stemmen verloren en niet ten voordele van andere linkse partijen. Die waren er nauwelijks. De communisten bijvoorbeeld, die toen nog op een weliswaar heel beperkt maar redelijk trouw kiezerspubliek konden rekenen, behaalden telkens iets van een anderhalve percent, terwijl de trotskisten en maoïsten nog minder gewicht in de schaal konden leggen.

Na de scheuring van de unitaire BSP, hadden de Vlaamse socialisten niet de behoefte gevoeld om zich onmiddellijk opnieuw over hun doctrine te buigen. In theorie bleven de resoluties van het ideologisch congres van 1974 dus nog altijd geldig.¹⁰ In 1977 nog had de pragmaticus Willy Claes er voor gezorgd dat de jonge Karel Van Miert hem opvolgde als voorzitter van de Vlaamse vleugel van de toen nog unitaire BSP. De bedoeling was om het imago van de zwalpende SP wat op te frissen, wat eventjes scheen te lukken, maar zeker niet haar electorale afkalving tegen kon houden. Daarenboven zaten de socialisten vanaf juni 1977 tot december 1981 onafgebroken in de regering. De Belgische politieke klasse zat toen volop in de greep van de communautaire problemen. En ook de SP, die ondertussen niet voor niets als *base line* 'de Vlaamse Socialisten' had aangenomen, bleef daar niet in achter. Net zoals alle andere partijen

stortten deze Vlaamse Socialisten zich verwoed in de byzantijnse discussies en de opgeklopte schijngevechten omtrent het statuut van de Voerstreek en het artikel 107 quater van de grondwet. De socialistische gedachte was wel het laatste waar de SP toen mee bezig was¹¹.

Toch bleek Van Miert aanvankelijk gedreven door een waarachtige wil om de SP een progressievere imago te bezorgen. Nogal wat aanstormende jongere SP-ers, onder wie Van Miert zelf, onderhielden goede contacten met tal van progressieve mensen van christelijke signatuur. Trouwens, al in 1979 hadden enkele min of meer prominente SP-ers het manifest *Doorbraak* gepubliceerd. Daarmee richtten ze zich vooral tot de progressieve christenen¹². Doch *Doorbraak* brak niet door. Wel organiseerde de SP in 1982 een congres, waarin behalve de klassieke bladzijdenlange resoluties over het economisch beleid, de sociale zekerheid, de cultuur, de buitenlandse politiek en natuurlijk niet te vergeten de Vlaamse grieventrommel, helemaal op het einde een verloren bladzijde was gewijd aan de progressieve christenen die – het manifest *Doorbraak* indachtig – uitgenodigd werden om zich bij de SP te voegen. Herinneren we er ook aan dat het SP-congres nog eens uitdrukkelijk verwees naar het protocol dat de Vlaamse BSP-ers in 1978 aan hun Franstalige kameraden hadden voorgelegd in een ultieme poging om de fatale scheuring te vermijden¹³.

Voorts vertoonde de SP nog eenmaal een progressieve reflex toen ze zich verzette tegen het NATO-besluit om overal in Europa – ook in België – raketten te plaatsen. Dat SP-verzet kwam echter maar eerst goed los vanaf december 1981, toen er geen socialisten meer in de regering zaten. Tenslotte was Van Miert ook de bedenker van de 'nieuwe congrestechnieken'. Die moesten de discussie tijdens congressen meer inhoud en pit bezorgen door spreektijd te garanderen aan hen die minderheidstandpunten – meestal die van de linkerzijde – vertolkten. Dat die zogenaamde nieuwe congrestechnieken ook maar iets ten gunste gewijzigd hebben aan het strak geregisseerde verloop van de SP-congressen, zal vandaag zelfs Van Miert niet meer durven beweren.

1996: Het Sienjaal

Pas in 1998 besliste de SP om nog eens over de doctrine te discussiëren. Dat zou het Toekomstcongres worden. In 1989 had de SP zich een nieuwe voorzitter geoffereerd, Frank Vandenbroucke,

een briljante jonge academicus, van wie de leiding hoopte dat hij even populair zou worden als destijds Karel Van Miert. Die was ondertussen naar de Europese Commissie vertrokken met de uitdrukkelijke opdracht er voor te zorgen dat niets nog de vrije markt en de concurrentie zou hinderen. Als sociaal econoom¹⁴ was Vandenbroucke zeer geïnteresseerd in de socialistische doctrine. Een jaar later al publiceerde hij een boekje¹⁵ waarin hij op zoek ging naar mogelijke nieuwe grondslagen voor de sociaal-democratie. In het nieuwe klimaat van het Reaganiaanse en Thatcheriaanse liberalisme¹⁶, stelde Vandenbroucke zich vragen over gelijkheid, sociale rechtvaardigheid, solidariteit en individuele vrijheid. Voor de eerste maal sinds meer dan vijftig jaar had de Vlaamse sociaal-democratie opnieuw een intellectueel als voorzitter.

Over dit Toekomstcongres werd gezegd dat het in feite als eindronde bedoeld was van de discussies rond het in 1996 door Norbert De Batselier en Maurits Coppieters gepubliceerde manifest *Het Sienjaal*¹⁷. Net zoals in het manifest *Doorbraak* van 1979, richtte *Het Sienjaal* zich tot alle progressisten: "...wij [roepen] kritisch en hartstochtelijk [op] tot en streven naar een groepering of hergroepering van progressief democratische krachten – partijen, sociale organisaties, bewegingen, vormingsinstituten ..." In het *Sienjaal* hebben beide auteurs het over "de hoop en het, misschien nog ver verwijderde, vooruitzicht op een nieuwe Vlaamse eco-sociale partij."

Aangezien we het hier vooral hebben over socialistische ideologie, gaan we niet in op het Vlaamse identiteitsdiscours van *Het Sienjaal*. De auteurs hebben hun ideeën in de vorm van zes zogenaamde contracten gegoten, namelijk een ecologisch, een sociaal, een economisch, een cultureel, een Vlaams en een mondiaal contract. Het boekje bevat daardoor een soort catalogus van een tachtigtal pagina's vol met allerlei voorstellen, gaande van zeer concreet tot meer algemeen of zelfs vaag, op het gebied van het milieu, de economie, de sociale politiek, de cultuur, enzovoort. Je zou het een regeerprogramma kunnen noemen voor

het geval de SP op een keer de absolute meerderheid zou behalen.

Weliswaar noemt het manifest zichzelf radicaal-democratisch, maar op geen enkele plaats blijkt dat de talloze voorstellen noch de analyse ook maar op enige bedoeling wijzen, laat staan de wil uitspreken om het bestaande sociaal-economische systeem radicaal te veranderen¹⁸. Zo oordeelde Agalev, een partij die niet bekend staat – toen ook niet – om haar revolutionair elan, dat de voorstellen "te voorzichtig en te vaag" waren, wellicht, dacht men bij Agalev, "om niemand voor het hoofd te stoten."¹⁹

Toch is het vooral de algemene strekking van het manifest die doet twijfelen aan het radicalisme ervan. Nergens specificeert men wat men precies bedoelt met het begrip 'contract'. Wie zijn bijvoorbeeld de contractanten? Welke machtsverhoudingen bestaan er tussen die contractanten?

Die vraag wordt snel beantwoord. Dat begrip contract roept snel de idee op van maatschappelijke consensus. De auteurs geven op geen enkel moment de indruk dat ze zich bewust zijn van de sociale tegenstellingen en conflicten die inherent zijn aan ons maatschappelijk en economisch systeem. Ze lijken die eerder te willen ontminnen. Men gaat bijna uit van een ideaal van harmonieuze verhoudingen tussen de sociale klassen. De sociale ongelijkheid kan gecorrigeerd worden. Dat lijkt een kwestie van aangepaste maatregelen die men iedereen zonder meer kan doen onderschrijven. Herhaaldelijk is er sprake van "het algemeen belang" terwijl men zo'n term veeleer uit de pen van een negentiende-eeuwse liberaal zou verwachten, voor wie het algemeen belang gelijk staat met de optelsom van kleine privé-belangen, die voor iedereen gelijk worden geacht.

Tegen de verwachting van de auteurs heeft *Het Sienjaal* niet veel stof doen opwaaien noch grote hoeveelheden inkt doen vloeien. Heel snel verstomden de discussies. Een jaar na zijn verschijnen was *Het Sienjaal* al vergeten. In de schoot van de SP kreeg het manifest zelfs met serieuze weerstand af te rekenen. In weerwil van zijn gematigdheid verstoorde *Het Sienjaal* blijkbaar toch de routine

Tegen de verwachting van de auteurs heeft Het Sienjaal niet veel stof doen opwaaien noch grote hoeveelheden inkt doen vloeien. Heel snel verstomden de discussies.

en vond men het bedreigend voor de bestaande interne machtsorde. Onder meer van Louis Tobback – eertijds toch medeondertekenaar van het manifest *Doorbraak* – werd gezegd dat hij *Het Sienjaal* geen warm hart toedroeg.

1998: Het Toekomstcongres

Misschien is het juist dat gebrek aan enthousiasme voor *Het Sienjaal* dat aan de basis van het Toekomstcongres ligt. Zo kun je je afvragen of men niet met opzet tal van ideeën en behoorlijk wat formules uit *Het Sienjaal* in de congresstukken heeft opgenomen²⁰ om zich aldus op een elegante manier te ontdoen van De Batseliers en Coppieters' manifest, zonder de eminente auteurs al te zeer te desavoueren. Typisch is ook dat het De Batselier was die het congres mocht voorzitten.

Het vereist bergen goede wil om in het vierhonderdtal pagina's congresresoluties één enkele radicale uitspraak te ontwaren. Toch heeft dat de auteurs er niet van weerhouden om al in een van de eerste paragrafen het radicale karakter van de SP te onderstrepen. "Wij willen kennis, inkomen en macht met zoveel mogelijk mensen delen. Daarom zijn we een radicale partij, een partij van radicale democraten."²¹ Er wordt echter niet uitgelegd wat er nu zo radicaal is aan "met zoveel mogelijk mensen" de macht te willen delen. Als je de macht met *alle* mensen wil delen, hoe zouden ze dat dan wel noemen?

Een greep uit de haast monumentale tekst. "De tijd van versterde dogma's is voorbij. Eerst komen de mensen en waarden, dan de structuren en instellingen." "Uitsluiting is trouwens niet alleen een zaak van de onderkant van de samenleving. Door de onvoorspelbaarheid van het leven kan iedereen erdoor getroffen worden (...) Nieuwe risico's – van de gekke koeienziekte tot dodelijke kettingbotsingen – maken van het leven soms een loterij. Die wisselvalligheden van het leven kunnen iedereen treffen en kennen lang niet altijd rang of stand." "Dan zijn er nefaste maatschappelijke mechanismen in het spel: het zoeken naar onmiddellijk rendement, de ongebreidelde concurrentie, de druk op de collectieve voorzieningen en de deregulering." Alsof die zogenaamde wisselvalligheden van een totaal andere orde zouden zijn dan die "nefaste maatschappelijke mechanismen". Overigens is dit een van de weinige passages waar kritiek op het heersende maatschappelijke systeem doorschemert. En over welke remedies beschikt het socialisme dan? "Om aan

die druk [op de arbeiders en bedienden] te weerstaan zijn er overall sterke en dynamische vakbonden nodig (...). Zonder overheid die duidelijke prioriteiten en regels vastlegt, waaraan patroons en financiële groepen zich moeten houden is dat een onbegonnen zaak." *Chacun embrasse qui il veut*. Iedereen is de sociale partner van iedereen. In de volgende zin blijkt dat die visie op de overheid zelfs niet zou misstaan in een VLD-programma-brochure: "Een moderne overheid moet vooral de spelregels, die noodzakelijk zijn om misbruik, uitbuiting en uitsluiting tegen te gaan, vastleggen en door iedereen doen naleven." En enkele pagina's verder luidt het: "In die sectoren waar de concurrentie met de dag scherper wordt, wordt er dikwijls eenzijdig op de loonkosten gemikt om nog te redden wat er te redden valt." Waarna slapjes wordt betoogd: "Zonder matige loonontwikkeling zullen we het zeker niet rooien, maar in een periode met sterk gestegen winsten is het zonder meer ondermaats om alleen daarop het accent te leggen." Maar blijkbaar zijn de auteurs van dit ondermaatse geneuzel toch nog geschrokken van hun eigen vermetelheid, want vergoelijkend voegen ze eraan toe: "Redelijke winsten zijn er om het creatief ondernemerschap te belonen en om nieuwe investeringen met eigen middelen te financieren." Weer wat verder staat: "De markt zal zijn eigen grenzen en beperkingen nooit erkennen. De onzichtbare hand die de markt vrij spel geeft is ongevoelig voor wie met ongelijke mogelijkheden²² door het leven moet gaan. De markt heeft spelregels nodig (...). Het is een voortdurend spel van uitdagen en corrigeren. Van macht en tegenmacht." Einde van de paragraaf. Pech dus voor wie gehoopt had dat er nu een radicale duiding van die macht en die tegenmacht zou volgen. Zo is de markt nu eenmaal. Een spel waar het er op aan komt om de valspelers in het oog te houden. In het kapitalisme is het zaak te leven en te laten leven, een kwestie van geven en nemen. En de sociaal-democratie neemt daar dus klaarblijkelijk vrede mee.

Dat was de Koepeltekst, wat nog een beetje de algemeenheden, de vaagheden en hiaten zou kunnen verklaren. Maar zo men in de rest van de tekst, de zogenaamde contracten al wat explicieter wordt, dan is dat alleen maar om de gelijkheidsboodschap van de sociaal-democratie te verzoeven met wat men blijft zien als de onvermijdelijke en dwingende regels van een systeem dat paradoxaal genoeg de vrije markt heet.

Enkele citaten uit het zogenaamde “sociaal contract”. “Om dit mogelijk te maken wenst de SP een duidelijk sociaal contract voor te leggen waartoe alle maatschappelijke krachten zich kunnen engageren.” (cursivering van ons, KD) Wie zijn die contractanten? “(O)ndernemers en de vakbeweging” maar ook de “vrouwenbeweging, huurdersverenigingen, ouderenorganisaties” enzovoort. Een heel erg klare kijk op de maatschappelijke krachten blijkt de sociaal-democratie er niet op na te houden. Voorts gaat het om “...een contract waar rechten en plichten kunnen worden afgedwongen...” want ook het clichématige denken over de onlosmakelijke koppeling van de rechten en plichten blijft de auteurs van de resoluties in zijn ban houden. Fundamentele rechten blijken dus niet onvervreemdbaar. Integendeel, ze worden slechts toegekend – door wie eigenlijk? – als je gehoorzaam en braaf je plichten hebt vervuld. Realiseren de auteurs van dergelijke teksten zich wel welke machtsverhoudingen de samenleving beheersen? Beelden ze zich in dat het volstaat om een contract op te stellen om de grote systemische tegenstellingen in bedwang te houden en om de talloze fundamenteel tegengestelde belangen te verzoenen? Neen dat realiseren ze zich natuurlijk niet. In het wereldbeeld van de sociaal-democratie gaat men geen conflicten meer aan, men legt ze bij.

In het economische contract wordt het nog mooier. “Wij erkennen de verdiensten op economisch vlak van het marktmechanisme, het is één van de motoren van economische ontwikkeling.” Maar nogmaals, wat de inherente logica en onderliggende machtsverhoudingen van dat mechanisme zijn, kom je niet te weten, laat staan dat er kritiek op wordt geleverd. Wat verder heeft men het bijna goedkeurend over “...de spontane kracht van de markt” Wel moet men die “...in dienst stellen van het algemeen belang...” en blijkt er dus, net zoals in *Het Sienjaar*, al een consensus te bestaan over wat men dient te verstaan onder dat verhullende begrip ‘algemeen belang’. Geen markt zonder concurrentie en dus: “Open en eerlijke concurrentie is essentieel voor een efficiënte werking van de markt” want “De vrijwaring van de concurrentie is een belangrijke Europese opdracht”. Gelukkig wist men die dan ook veilig in de handen van de vorige voorzitter Karel van Miert. Zelfs de term ‘liberalisering’ krijgt een gunstige klank. “Liberalisering is geen synoniem van privatisering. Liberalisering wil zeggen dat de markt vrij-

gemaakt wordt, zodat de voordelen van de keuzevrijheid kunnen spelen.” De enige ietwat kritische passage in verband met de concurrentie staat te lezen in het politieke contract. “De democratie moet zich zodanig ontplooiën dat zij en niet de concurrentiële logica de samenleving maakt en oriënteert.”

Soms wordt het haast hallucinant. Wat nu volgt zou niet misstaan in een handboek voor de beginnende ondernemer. “Concurrentie speelt meer en meer op kwaliteit om voorsprong te nemen. (...) Hoewel kostenbeheersing als instrument in de concurrentie belangrijk blijft, mag het geen doel op zich zijn. (...) Wij zijn uitgesproken voorstanders van een innovatiebeleid, een beleid van human resources en een maatschappelijke inbedding door [een] beroep te doen op verantwoord ondernemers”²³. Hierna volgt nog een bladzijde lange uitweiding over dat “verantwoord ondernemerschap”, ter intentie soms van al die jonge ondernemers die na dit te hebben gelezen de rangen van de Vlaamse Socialisten zijn komen versterken? Helemaal merkwaardig is dat in deze vierhonderd pagina’s het woord ‘kapitalisme’ of ‘kapitalistisch’ maar één keer voorkomt²⁴.

In zijn slottoespraak betoogde Norbert De Batselier dat het Toekomstcongres een tekst had voortgebracht die de partij zou oriënteren voor de volgende twintig jaar. Het socialisme zoals dat te lezen staat in *Het Socialisme* nu uit 1974 had het vierentwintig jaar uitgehouden, maar de kloof met het Toekomstcongres is niet te overzien. De sociaal-democraten van 1998 zijn vooral begaan met de ongelijkheid in kansen en mogelijkheden waarmee elk individu in deze samenleving vol wisselvalligheden geconfronteerd wordt. Ze maken geen enkele analyse van die samenleving. Ze hebben geen oog voor de machtsverhoudingen en vermijden angstvallig elke verwijzing naar de tegenstanders, “de elites van het wereldsysteem” zoals Wallerstein ze noemt, tegenstanders die zich sinds de jaren zeventig opnieuw met alle middelen verzetten tegen elke poging om iets aan die ongelijkheid te doen.

De actieve welvaartsstaat

Ook na het Toekomstcongres zijn de Vlaamse sociaal-democraten bezig gebleven met hun ideologie. De motor hiervan was Frank Vandenbroucke, sinds Hendrik De Man de enige ideoloog van for-

maat die de sociaal-democratie in Vlaanderen heeft voortgebracht. Na het Agustaschandaal is Vandenbroucke een tijdje uit de Belgische politiek verdwenen om in Oxford te gaan studeren, precies met de bedoeling de sociaal-democratie ideologisch beter te funderen.

Vandenbrouckes belangrijkste aandachtspunt blijkt de sociale zekerheid. Al van in 1990, in zijn boek *Over mensen en dromen* was hij tot de conclusie gekomen dat de sociaal-democratie niet meer de ambitie hoort te koesteren het kapitalisme te bestrijden, laat staan het doen verdwijnen. Naast de vrije markt – of beter nog er binnen in, er mee vergroeid – moet de sociaal-democratie corrigerende, collectieve structuren bouwen. De ruggraat ervan is de sociale zekerheid. Dit monument van de arbeidersbeweging is het instrument bij uitstek om iets te doen aan de ongelijkheid: ze verandert weliswaar niets aan de ongelijke verdeling van kansen en talenten, maar maakt ze wat draaglijker. Het probleem echter met de sociale zekerheid is nu net haar grondslag, namelijk de solidariteit. Vandenbrouckes bezorgdheid is dat deze solidariteit almaar minder door de bijdragebetalers als vanzelfsprekend wordt ervaren. De geneigdheid om bij te dragen, die nu al zo klein is, vermindert naarmate de mensen meer verdienen. Zij die goed, en zeker zij die heel goed verdienen, achten zich beschermd tegen heel wat maatschappelijke tegenslagen die in hun ogen alleen de klungelaars en de niet vooruitzienden treffen, de uitgesloten dus. “Alle groepen in de samenleving, ook de betere verdieners uit de middengroepen, moeten in de sociale zekerheid ‘hun’ sociale zekerheid blijven herkennen. Dat is voor ons de uiterste grens bij de hervorming van de sociale zekerheid.”²⁵

Eigenlijk worstelt de sociale zekerheid met een dubbel probleem. Wat te doen aan die trage afkalking van de solidariteit en hoe het hoofd bieden aan het structurele gebrek aan inkomsten. Dat tekort is immers niet alleen te wijten aan de onwil van de gegoeden om bij te dragen, maar minstens zozeer aan de almaar groeiende uitgaven. Wat de solidariteit betreft, gaat Vandenbroucke te rade bij de Amerikaanse sociaal filosoof John Rawls, wiens ideeën over sociale rechtvaardigheid hij aanvult

met de kritiek van de Indische filosoof Amartya Sen. Die “...benadering houdt in dat we een streng onderscheid moeten maken tussen ongelijkheden waarvoor mensen verantwoordelijk zijn, ten gevolge van (vermijdbare) persoonlijke voorkeuren, en ongelijkheden waarvoor mensen niet verantwoordelijk zijn, omdat ze niet met (vermijdbare) persoonlijke voorkeuren samenhangen.”²⁶ Het probleem waarmee Vandenbroucke worstelt, en eigenlijk de hele sociaal-democratie, is dat hij in een uiterst lastig spagaat terecht is gekomen: de solidariteit het koste wat het koste behouden en tegelijkertijd elk individu voor zijn eigen verantwoordelijkheid en keuzevrijheid zetten. Bij dat rijst nochtans de vraag of je echt van vrije keuze kunt spreken als de “habitus” en de “disposities”, om even de terminologie van Bourdieu te gebruiken, in belangrijke mate bepaald zijn door de maatschappelijke verhoudingen die hier gelden? Hoe dan ook, de kritiek van de neoliberale maatschappelijke verhoudingen behoren niet tot de belangrijkste beslommeringen van Vandenbroucke noch tot die van de sociaal-democraten in het algemeen, wat trouwens ook al tot uiting kwam in de teksten van het Toekomstcongres.

*Ook in verband met het
probleem van de financiering
moet Vandenbroucke het
hebben van de moraal. Zijn
actieve welvaartsstaat berust
inderdaad op ethische
overwegingen.*

Voor Vandenbroucke moet de solidariteit voortkomen uit een morele overtuiging. De sociaal-democratie heeft dan ook behoefte aan een “moreel programma”. “Ik geloof dat je een dergelijk programma kan ondersteunen met een morele opvatting over eerlijke verdeling en gelijkheid.”²⁷ Wat verder heeft hij het over een “ethiek van verantwoordelijkheid” die een “krachtig wapen (is) in onze handen.” Het valt te bezien of je daar echt mee aan politiek kunt doen. Sommige politici, onder wie vast en zeker Vandenbroucke zelf, zijn daar door gedreven, maar vast niet allemaal. En of je daar een brede beweging kunt voor warm maken, is ook onwaarschijnlijk.

Ook in verband met het probleem van de financiering moet Vandenbroucke het hebben van de moraal. Zijn actieve welvaartsstaat berust inderdaad op ethische overwegingen. Je rechten zijn in feite gekoppeld aan daarmee verwante plichten. Geen rechten zonder plichten dus. Een motief waarop de sociaal-democraten al vanaf *Het Sienjaar* voortborduren. Zo heb je weliswaar een recht op

arbeid en ook een recht op werklozensteun, maar de actieve welvaartsstaat investeert in opleiding en verlicht de sociale lasten om werkgelegenheid te creëren zodat het je verdomde – morele – plicht is om niet alleen zomaar werk te zoeken, maar om alle beschikbare werk te aanvaarden, of om je te laten omscholen.

Telkens opnieuw wordt de individuele burger dus op zijn morele plichten aangesproken. Maar rechten heb je toch omdat daar destijds voor gevochten is geworden? Die zijn nu algemeen verworven en zonder meer erkend. En wie, welke autoriteit bepaalt wat precies je plichten zijn? Bovendien wordt je recht aldus iets voorwaardelijks. Ze – wie dus? – kennen het je toe in ruil voor een engagement. Alweer de idee van het contract. En nog iets. Wie zozeer de nadruk legt op de verplichting om werk te zoeken of om het zonder meer te aanvaarden, wie zo hamert op de voorwaardelijkheid van je recht op arbeid en werkloosheidsuitkering, die riskeert in het kamp te belanden van zij die niet liever zouden zien dan dat er wat meer orde, gehoorzaamheid en dus discipline komt in deze veel te lakse samenleving. Disciplineren in plaats van emanciperen, een behoorlijk scherpe bocht die de sociaal-democratie daar maakt.

Met de mensen te verplichten elk werk te aanvaarden of zich te laten herscholen tot een beroep dat een of andere autoriteit je heeft opgelegd, is de werkloosheid nog niet opgelost. Maar de wetenschap dat elke werkloze zich dubbel plooit om een baan te vinden en dat de uitkeringen van de sociale zekerheid nog maar alleen dienen als tegemoetkoming van de sukkelaars die uit de boot dreigen te vallen, wordt nu het grote politieke en morele argument om meer geld voor de sociale zekerheid en dus de actieve welvaartsstaat te vragen. Precies daar echter rijst alweer een probleem. Hoewel de bijdragen van de loontrekkenden de grondslag vormen van die zozeer bedreigde solidariteit, pleit Vandenbroucke voor een veel bredere financiering van de sociale zekerheid. Uiteindelijk verlaat hij daarmee de idee dat de bijdragen voor de sociale zekerheid een integraal deel vormen van de totale loonsom. “In het verleden werd de sociale zekerheid voornamelijk gefinancierd met bijdragen op het arbeidsinkomen. Dat was namelijk de meest stabiele financieringsbron. Om het stelsel betaalbaar te houden, werden die bijdragen stelselmatig verhoogd. Zij zijn zo zwaar gaan wegen, dat zij de werkgelegenheid gingen

hypothekeren. Vooral laaggeschoolde arbeid werd uit de markt geprijsd. Daarom hebben regeringen met de SP de bijdragen op arbeidsinkomen selectief verminderd. De inkomstenvermindering hebben wij gefinancierd met alternatieve financieringsmiddelen. In de toekomst moeten wij daar nog verder in gaan.”²⁸ Waarbij hij denkt aan een heffing op energieverpilling en milieuvervuiling of een belasting op CO₂-uitstoot. “Om tot een stabiele financiering van de sociale zekerheid te komen, zullen daarnaast ook mensen met inkomens uit vermogens meer solidariteit moeten opbrengen.”²⁹ Maar als je de idee van solidariteit zo uitrekt, ondergraaf je ze dan niet nog meer?

Hoewel Vandenbroucke herhaaldelijk morele argumenten aanvoert, blijft hij een pragmaticus. Het succes van de sociaal-democratie is verbonden met een sereen, haast harmonisch sociaal klimaat. “[Ik zou] de werkelijke uitdaging als volgt willen omschrijven: een succesvol macro-economisch beleid – succesvol vanuit sociaal-democratisch standpunt – vereist coördinatie en wederzijds vertrouwen tussen ten minste drie actoren of reeksen actoren: de budgettaire autoriteiten (de regeringen), de monetaire autoriteiten (de centrale banken) en de werkgevers en werknemers, die over loonsverhogingen onderhandelen.”³⁰ “In 1999 ben ik teruggekeerd [uit Groot-Brittannië] met de overtuiging dat we meer dan ooit een onderscheid moeten maken tussen onze doelstellingen en de middelen die we inzetten. De doelstelling, dat wat we willen bereiken, is van fundamenteel belang (...) Over de manier waarop we die doelstelling bereiken, moeten we pragmatisch en praktisch zijn.”³¹

Zoals we hiervoor al een paar maal betoogden, hebben de sociaal-democraten het definitief opgegeven om een kritische analyse van het neoliberale systeem te maken. Daardoor blijft de idee van de actieve welvaartsstaat in de eerste plaats een moreel begrip. Met sociaal-democraten die bovendien ook nog praktisch en pragmatisch willen zijn, is zo’n idee vlug gerecupereerd. In de praktijk blijft er van de actieve welvaartsstaat dan nog alleen zijn naakte substantie over: ieders individuele plicht om werk te vinden. De pragmatische politiek onthoudt vooral dat iedereen voor zichzelf zijn best moet doen, niet zomaar het eerste nepbaantje mag weigeren, zich moet laten herscholen op straffe van zijn uitkering te verliezen. Deze actieve welvaartsstaat dreigt met straffen

voor wie zich niet voegt. Hij eist discipline. Enerzijds benadrukt hij voortdurend de individuele verantwoordelijkheid, terwijl hij anderzijds je keuzemogelijkheden beperkt. In deze actieve welvaartsstaat is een baan hebben en werk vinden in de eerste plaats een zaak van de individuele werknemer. Als hij zich niet aan zijn plichten houdt, is hij zijn uitkering kwijt. De essentiële logica van het neoliberalisme is echter te produceren met zo weinig mogelijk en zo goedkoop mogelijke arbeidskrachten. Met andere woorden, de werkloosheid zit in dat systeem ingebakken. Hoe kun je dan met je actieve welvaartsstaat op de individuele werkzoekende focussen? En als je dan toch in de eerste plaats individuen wil aanspreken, waarom dan niet – als sociaal-democraat met een oog voor de reële machtsverhoudingen – beginnen met de ondernemers, de kapitaalbezitters, de investeerders, de aandeelhouders en de speculanten aan te pakken? “Tegen dat kapitalisme revolteren” de sociaal-democraten blijkbaar niet.

Epiloog

Niet te verbazen dat de liberalen enthousiast de idee van de actieve welvaartsstaat tot de hunne hebben gemaakt. Verhofstadt heeft het er graag over. Soms lijkt het wel alsof hij er de bedenker van is. In *De Standaard* (11/12 januari 2003) verklaarde hij: “Mensen willen op het vlak van persoonlijke, ethische problemen zelf beslissen. En op economisch vlak sneuvelde de Berlijnse muur in onze geesten. Wie schreeuwt nog om nationalisatie van de productiemiddelen? Eigenlijk bestaan de traditionele ideologische tegenstellingen [niet] meer. Daarom kunnen SPA en VLD ook zo goed samenwerken. Op een Europese top vraag ik me altijd af wie de socialisten zijn en wie de liberalen.” Tja ...

Maar niet alleen de liberalen voelen zich zo nauw verwant met de socialisten. Op 22 januari, tijdens een VRT-nieuwsuitzending, verklaarde Pieter De Crem – toch niet de eerste de beste in de CD&V-top – dat hij een “voorstander was van het Rijnlandmodel en van de gestuurde markteconomie.” Welnu, dat Rijnlandmodel met zijn gestuurde markteconomie is nu net de perfecte samenvatting van het model dat in de resoluties van het Toekomstcongres over vierhonderd pagina's staat beschreven. CD&V'ers zullen daar overigens met veel plezier nog andere dingen in lezen. “Deze opvatting van democratie is niet gebaseerd op de geïsoleerde burger die op basis van zijn eigen voorkeuren de meest rationele keuze maakt, wel

op mensen van vlees en bloed, met mogelijkheden en beperkingen.”³² Het zijn mensen die steeds verbonden zijn met anderen: hun gezin, de buurt waarin ze wonen, de werkkring, het verenigingsleven, enz. Het is via deze verbondenheid – het samen-ik-zijn³³ – dat volwaardig burgerschap ontstaat (...). Het is in deze sfeer van verbonden zijn met de anderen, van bekommerd zijn om elkaar, dat opvattingen over het algemeen belang ontstaan.” (onze cursivering, KD) Juist die verbondenheid “midden de mensen” wilde de CVP op haar congres in 2001 – waar ze haar naam in CD&V veranderde – nog maar eens benadrukken.

En zo is de sociaal-democratie ideologisch langzaam afgedreven. Zachtjes aan is ze in het centrum van het politieke spectrum terecht gekomen. Dromen de sociaal-democraten er soms van om ooit nog eens als de centrumpartij op hun beurt *incontournable* te worden? Het zou alvast eens iets anders zijn, een SPA die zowel door de liberalen als door de christen-democraten wordt opgevreeën om in een regering te stappen. Wie weet, nu de sociaal-democraten in innige verbondenheid met de sociaal-liberale Spiritisten de twee andere centrumpartijen in de peilingen op een zucht genaderd zijn, zit het er misschien al in op 18 mei.

NOTEN

1. In 1934 deed Hendrik De Man (1885-1953) zijn partij, waarvan hij ondervoorzitter was, het Plan van de Arbeid aannemen. Dit plan bevatte uitgesproken dirigistische maatregelen. Voorts sprak De Man zich uit voor een sterke staat en vond hij dat de partijen en zelfs het parlement te veel macht hadden. In 1939 werd hij voorzitter van de BWP en in die hoedanigheid riep hij zijn partijgenoten op om met de Duitsers mee te werken toen die het land in 1940 onder de voet hadden gelopen.
2. Tot de crisis van de jaren zeventig bedroeg de gemiddelde netto groei 6%. Vandaag haalt men met moeite 2%.
3. Els Witte & Jan Craeybeckx, *Politieke Geschiedenis van België*, Antwerpen 1981, p. 479.
4. Dat handhaven gebeurde zeer moeizaam. In 1946 had de BSP nog 31,6% van de stemmen behaald, plus 1,6% voor een liberaal-socialistisch kartel in Limburg. In 1949 behaalde de BSP 29,75% (er kwam toen geen kartel op in Limburg). In 1950: 34,51 (plus 1,77% voor het kartel), in 1954: 37,34% (plus 2,13 voor het kartel), in 1958: 35,79 (einde van het kartel), in 1961: 36,73 %, in 1965: 28,28%, in 1968: 27,99%, in 1971: 26,45% en in 1974: 26,66%. (Prof.Dr. Th. Luyckx & Marc Platel, *Politieke Geschiedenis van België*, Antwerpen, 1985. Die cijfers tonen aan dat de BSP niet alleen vanaf de tweede helft van de jaren 60 stagneerde,

- maar dat ze ook nog eens sinds 1950 een kwart van haar stemmen had verloren.
5. *Roodboek, Voor een strijdend socialisme*, Gent 1974
 6. 'Het Socialisme nu' is in feite de samenvatting (23 p.) van de goedgekeurde congresstukken. De citaten komen uit deze samenvatting.
 7. Els Witte & Jan Craeybeckx, *op.cit.*, p. 481.
 8. Het Bruto Binnenlands Product groeide toen jaarlijks met gemiddeld 6%, maar met een inflatie van soms nog eens 6% en zelfs meer, leek dat wel het dubbele. Maar zelfs een groei van netto 6% levert elke twaalf jaar een verdubbeling van het BBP op.
 9. In dit nummer staat een bijzonder lezenswaardige tekst van de Amerikaanse sociaal-filosof/historicus Immanuel Wallerstein, waarin hij deze 'systemische' crisis ontleedt. Hij betoogt dat de strijd voor de meerwaarde tussen kapitaal en arbeid inderdaad aan de basis ligt van deze crisis.
 10. Toen de scheiding, die vooral door André Cools was gewild, al bijna niet meer te vermijden was, hadden de Vlaamse socialisten nog geprobeerd om op de valreep een *modus vivendi* met hun Franstalige kameraden te vinden. Zij legden hen een voorstel tot protocol voor waarin ondermeer stond: "Wij onderstrepen trouwens met klem dat de besluiten van het ideologisch congres van 16 november 1974 het enige charter blijven van alle Vlaamse en Franstalige socialisten." In: *Congres van 8 en 9 mei 1982*, Deel I: hoofdstuk Partijwerking 79-80-81 en Politieke actie. Dat men nog op het congres van 1982 die passage uitdrukkelijk aanhaalt, impliceert dat de Vlaamse socialisten toen nog achter de resoluties van het ideologisch congres van 1974 stonden.
 11. Prof.Dr. Th. Luyckx & M. Platel, in *Politieke geschiedenis van België*, Antwerpen 1985, over de vorming van de eerste regering van Wilfried Martens (3 april 1979 tot 15 januari 1980): "Honderd dagen lang werd vrijwel alleen gepraat over het communautair dossier, het sociaal-economisch programma kwam klaar samen met het programma over het buitenlandse beleid, defensie, onderwijs, enz. in amper drie dagen! Voorzitter Van Miert van de Vlaamse Socialisten zou later openlijk toegeven dat er eigenlijk geen programma was, dat men alleen 'iets' wilde hebben, het had immers lang genoeg geduurd." (p. 736)
 12. De auteurs (Louis Tobback, Oscar Debunne, Lode Hancké, Louis Vanvelthoven, Luc Van Den Bossche, Marcel Colla en Freddy Willockx) richtten zich heel uitdrukkelijk tot de progressieve christenen en de politiek daklozen als individuen. *Doorbraak* beoogde dus geen 'progressieve frontvorming' in de zin van wat BSP-voorzitter Leo Collard in 1961 beoogde, toen hij in zijn 1-mei-toespraak opriep tot een samengaan van de BSP en de christelijke arbeidersbeweging ACW.
 13. Zie voetnoot 10.
 14. Voor hij te werk gesteld was in de SP-studiedienst, behoorde Frank Vandenbroucke eventjes tot een groepje KU-Leuven economen, POL(itiek)EK(onomie en) AR(beid) genaamd, die zich hadden voorgenomen om regelmatig studies te publiceren die een tegenwicht wilden bieden aan de heersende traditionele markt vriendelijke economische inzichten.
 15. Frank Vandenbroucke, *Over dromen en mensen*, Leuven, 1990.
 16. In 1991 en 1992 zou Guy Verhofstadt twee Burgermanifesten publiceren. Verhofstadt, na een reeks verkiezingsnederlagen even niet meer de leider van de Vlaamse liberalen, verdedigde daar geheel in de lijn van Thatcher een hard liberalisme. De burger was een autonoom individu. Hij moest zich bevrijden van de traditionele banden met de verzuilde structuren, in de eerste plaats natuurlijk de vakbonden en de ziekenfondsen, waarin de liberalen traditioneel ondervertegenwoordigd waren. De burger moest zich zelfs "uit de staat", als die zich wat te veel met zijn *privé*-leven bemoeide, kunnen "terugtrekken".
 17. Maurits Coppieters & Norbert De Batselier, *Het Sienjaal, Radicaal-democratisch project*, Antwerpen, 1996. Maurits Coppieters (1920) was ondermeer oud-senator voor de Volksunie en na zijn actieve politieke loopbaan geëvolueerd in de richting van het sociaal-democratische gedachtegoed. Norbert De Batselier, voorzitter van het Vlaams Parlement en komend uit de vakbeweging, wordt gerekend tot de linkerzijde van de SP en is uitgesproken Vlaamsgezind. Formeel zijn Coppieters en De Batselier de auteurs van dit manifest, maar voorin staat een lijst van 39 bekende en minder bekende "medeauteurs en ondertekenaars".
 18. Oorspronkelijk was ook de Gentse filosoof Rudolf Boehm als medeauteur gevraagd, maar die haakte haast onmiddellijk af toen bleek dat niemand van het oorspronkelijke groepje zijn opvattingen over de noodzakelijke en radicale breuk met de vrije markt deelde.
 19. *De Standaard*, 21 juni 1996.
 20. *Samenleving en Politiek*, een theoretisch maandblad waarmee de SP het denkwerk over politieke en maatschappelijke problemen richting wil geven, publiceert in 1998 een extranummer met commentaren op de teksten die op het Toekomstcongres ter discussie voorliggen. Een van die commentaren is van de hand van de VUB-politicoloog Patrick Stouthuysen, die in een bijna jubelende bijdrage onder de titel "Wordt het dan toch nog wat met Het Sienjaal?" de overeenkomst duidt tussen die discussieteksten en Het Sienjaal.
 21. *Solidariteit als cement voor onze samenleving, resoluties goedgekeurd op het toekomstcongres van de SP op 16 en 17 mei 1998*, uitg. SEVI.

22. Men bedoelt natuurlijk "voor wie met minder mogelijkheden dan de meeste anderen door het leven moet gaan" en niet iemand die door de "wisselvalligheden van het leven" bijvoorbeeld met een kort en een lang been opgescheept zit.
23. Vermoedelijk is bedoeld: "ondernemers met verantwoordelijkheidszin".
24. Koepeltekst: Elke dag opnieuw blijkt dat er meer ongelijkheid en onzekerheid in deze samenleving bestaan dan ons lief is (merk de toevoeging "dan ons lief is", KD). Mensen krijgen niet overal dezelfde kansen, hun mogelijkheden blijven onderontwikkeld, hun capaciteiten worden onderbenut (de mens, niet als individu die zijn mogelijkheden aanwendt, maar als ding dat "wordt" benut, KD). Dat is onze samenleving niet. Tegen dat kapitalisme revolteren we. (tegen dat kapitalisme, niet tegen het kapitalisme op zich, KD) Dat willen we stap voor stap veranderen. (maar niet afschaffen, KD)
25. Frank Vandenbroucke, 'De solidariteit verstevigen', in *Samenleving en Politiek*, nr.1, 1996.
26. Frank Vandenbroucke, 'De nieuwe tijdsgeest en zijn grenzen', *Samenleving en Politiek*, nr.5, 1997.
27. Frank Vandenbroucke, idem.
28. Frank Vandenbroucke, 'De solidariteit verstevigen', in *Samenleving en Politiek*, nr.1, 1996.
29. Idem.
30. Frank Vandenbroucke, 'De Europese sociaal-democratie en Labours Derde Weg' in *Samenleving en Politiek*, nr.3, 1999.
31. Frank Vandenbroucke, *Tien kleine Belgen*, Leuven, 2002.
32. Een duidelijke hint naar de visie op de burger zoals die beschreven staat in de Burgermanifesten van Verhofstadt, een opvatting die deze laatste en ook andere VLD'ers sindsdien flink bij hebben gesteld.
33. Het samen-ik-zijn staat al te lezen in Vandenbrouckes *Over dromen en mensen* uit 1990 en in *Het Sienjaal*.